

Restaurarea Operei de Artă la Iași

Jenő Bartos

Specializarea de Restaurare, pe numele întreg: „Conservarea și Restaurarea operei de artă”, reprezintă una dintre cele opt secții ale Facultății de Arte Plastice, Decorative și Design, o componentă a Universității de Arte din Iași.¹ Această specializare, alături de secțiile similare din București, Cluj, Timișoara și Sibiu, reprezintă o unitate de învățământ ce și-a asumat rolul de pregătire a specialiștilor pentru acest domeniu, în plan local și național.

Față de celelalte secții ale Facultății noastre, această specializare este mai recentă. În condițiile specifice anului 1990, în cadrul facultății a funcționat secția Artă Murală, care pe atunci avea titulatura „Artă Monumentală – Restaurare”, a cărui program conținea și restaurarea picturii murale. În planul de învățământ al secției a funcționat un profil cu titulatura „Conservarea și Restaurarea operei de artă”, profil solicitat nu numai de către studenții de la Murală ci și de la alte specializări, astfel s-a conturat ideea înființării unei secții de Restaurare de sine-stătătoare.²

Punând în practică această decizie, pe data de 20 nov. 1996 a fost înaintată Ministerului Învățământului cererea de „autorizație de funcționare provizorie”, solicitarea fiind aprobată în timp util. Drept urmare, secția și-a început activitatea în toamna anului universitar 1997–1998, iar în anii următori, s-a impus ca o specializare viguroasă, fiind orientată spre restaurarea picturii murale și a picturii pe lemn. Încă de la început s-a pus accent pe respectarea unui echilibru între latura științifică și cea artistică a programului didactic, de exemplu, problema păstrării disciplinei de desen (2 ore) și culoare (1 oră), comparativ cu alte școli de restaurare, unde acestea nu sunt considerate ca necesare. După primii ani de consolidare, și în urma unei evoluții ascendente în anul 2007 s-a solicitat acreditarea la nivelul studiilor de licență, acțiune repetată în 2009 pentru înființarea studiilor de masterat, demersuri ce au primit toate aprobările necesare.

În prezent, secția funcționează pe cele două subdirecții de pictură, cu un colectiv de specialiști profesioniști (*foto 1*). Dintre aceștia, îi numim doar pe conf. univ. dr. Carmen Solomonea, coordonatoarea secției și directoarea departamentului, specialistă în restaurarea picturii murale; pe lector univ. dr. Cornelia Bordașiu, specialistă în domeniul

restaurării picturii pe lemn și pe lector univ. ing. Octaviana Marincea, specialistă în chimie și expertă în realizarea proiectelor de cercetare științifică, alături de alți colegi, specialiști în diferite discipline ale conservării și restaurării operei de artă.³ Prezentând în câteva cuvinte și absolenții, notăm că majoritatea acestora, s-au orientat spre instituții de profil (muzee) și spre sectorul privat, făcându-se deja cunoscuți în domeniu. Din lista absolvenților menționăm, de la subsecția murală, pe Alina Budianu, Bogdan Maxim, Maria Pascal și Tüzes István, iar de la pictură pe lemn, pe: Robert Cobuz, Roxana Bolota, Camelia Livadaru și Mara Zsuzsa, dar și pe foștii studenți mai tinerii colegi, pe lector univ. dr. Bogdan Gavrilean și pe lector univ. dr. Bogdan Ungurean (*foto 2*).

În continuare, vom creiona preocupările actuale ale specializării și unele proiecte de viitor. Pentru dezvoltarea secției, activitatea didactică presupune adaptări din mers la situațiile curente, o legătură firească între aspectele științifice și artistice, teoretice și practice, munca de cercetare colectivă și individuală.

Activitatea didactică a studenților se desfășoară sub o atentă îndrumare, atât în atelierele de specialitate și laboratoare (*foto 3-6*), cât și pe diferite șantiere de lucru aflate în orașul Iași și în diferite locații din Moldova. În acest context, se acordă importanța necesară studiului individual (ca metodă didactică), a însușirii practice a cunoștințelor teoretice predate la cursuri, a contactului nemijlocit cu opera de artă, fie icoane pe lemn, fie monumente de artă, acestea fiind studiate pe „viu”, la Iași, Suceava etc., după oferte (*foto 7-10*). În acest sens, pentru restaurarea murală, evidențiem șantierul de restaurare de la Mănăstirea Probota, care a avut un impact profesional deosebit.

Aflată sub egida UNESCO, Japan Trust Fund for Heritage și Ministerul Culturii din România, munca de restaurare s-a derulat între anii 1996 și 2001. Acest șantier a fost relevant și prin faptul că a devenit reper evoluției de început a secției, mulți dintre studenți aici au luat contact pentru prima dată cu o operă de artă importantă (monumentul fiind inclus în patrimoniul UNESCO). Iar pentru restaurarea picturii pe lemn, un eveniment deosebit l-a constituit acțiunea de restaurare și conservare a iconostasului bisericii mănăstirii Putna (2002–2003), demers

¹ Universitatea de Arte din Iași este singura instituție de învățământ superior de artă din România ce reunește domeniul muzicii, teatrului și a artelor vizuale.

² Inițiatorul înființării secției a fost dr. Jenő Bartos.

³ Specializarea și lista colectivului de cadre didactice se găsesc pe internet, pe site-ul Universității de Arte din Iași unde este afișată activitatea specializării (www.arteiasi.ro).

realizat pe baza unui proiect aprobat de Comisia Națională a Monumentelor Istorice, acțiune coordonată de dr. C. Bordașiu. La acestea, adăugăm și actualele șantiere de restaurare pictură murală de la biserica Mănăstirea Dragomirna (jud. Suceava), lucrare condusă de dr. Carmen Solomonea, sau lucrarea de restaurare iconostas și icoane de la biserica „Banu” din orașul Iași, activitate coordonată de dr. Cornelia Bordașiu. În concluzie, evidențiem importanța acestui demers didactic, ca o modalitate eficientă de instrucție profesională. Astfel, încurajarea participării studenților merituosi pe șantiere de prestigiu, reprezintă o metodă eficientă în procesul de formare a tinerei generații de restauratori.

În acest context al activităților, menționăm și preocupările actuale privind viitorul secției, de extindere a domeniilor de studiu actuale. Acest lucru a devenit posibil prin existența în prezent a unei baze tehnic-tehnologice performante și prin prezența unor candidați, doritori de a se alătura colectivului secției. Prin urmare, în planul de învățământ recent au fost introduse și disciplinele „Restaurarea Pietrei” și a „Restaurării Hârtiei”, iar pentru viitor se dorește și înființarea „Restaurării Picturii în Ulei”.

Prin numeroasele acțiuni desfășurate, specializarea *Conservarea și restaurarea operei de artă* a devenit cunoscută pe plan local și național, atât la nivel universitar, cât și la nivel de „breaslă”. Pe parcursul anilor, au fost efectuate diverse acțiuni colective și individuale, ca cele concretizate prin participări la diferite manifestări interuniversitare (simpozioane și granturi), la manifestări științifice și artistice, specifice domeniului.

Legat de aceste preocupări, amintim câteva evenimente din seria manifestărilor interuniversitare: în anul 2001 a fost organizat, la Palatul Culturii din Iași, Colocviul național *Conservarea și Restaurarea în Universitate*, manifestare realizată în colaborare cu British Council și Complexul Muzeal Național Moldova, în cadrul programului CEEX „Cultural Heritage”. De asemenea, cu ocazia edițiilor anuale ale *Zilelor Universității de Arte-Iași*, prin comunicările științifice și expoziții de artă,⁴ s-au efectuat întâlniri utile cu participanții sosiți de la universitățile și instituțiile culturale din Iași și din țară.

Alături de aceste acțiuni, au existat și alte acțiuni interuniversitare (internaționale și naționale), ca programul european *Socrates* sau cel realizat prin proiectele propuse cu Universitatea de Artă din Târgu Mureș.⁵ Adăugăm la aces-

tea și diferitele acțiuni prilejuite de anumite evenimente culturale, asemenea proiectelor derulate în colaborare cu Institutul Cultural Francez și German din orașul Iași, dar mai ales, cel derulat la Institutul Cultural Român din Viena între anii 2004 și 2006, sau vizitele reciproce dintre secția noastră și Universitatea de Arte Aplicare din Viena, secția de restaurare (Austria), în perioada 2002–2006.

Iar în cadrul unor manifestări extrauniversitare, remarcabilă este participarea, de peste un deceniu, a cadrelor didactice ale secției la edițiile anuale ale Simpozionului național „Monumentul, tradiție și viitor”, organizat de Complexul Național Muzeal „Moldova” din Iași (prin coordonarea Ministerului Culturii). Acest eveniment reunește, de fiecare dată, un număr mare de specialiști interesați în restaurarea și conservarea operelor de artă, în ocrotirea patrimoniului local, național și internațional. Adăugăm la acesta și manifestări similare naționale (colocvii, simpozioane, conferințe etc.), ca de exemplu, participarea colegilor la *Sesiunea anuală a secției de artă medievală, Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu”*, edițiile 2008 și 2010, București, la *Conferința Națională de Antropologie urbană*, 2010, Roman etc., notăm și buna participare a secției la diverse întâlniri internaționale, așa cum o dovedește și prezența noastră la această a XII-a ediție a *Conferinței restauratorilor maghiari din Ardeal*.⁶

Într-un mod succint, din suita unor astfel de manifestări cităm și câteva activități relativ recente: participarea la mai multe ediții ale Simpozionului internațional *European Symposium on Religious Art, Restoration and Conservation*, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași; la Simpozionul internațional *Saving Sacred Relics of European Medieval Cultural Heritage* în cadrul Programului Cultura 2000 (Gura Humorului – 2006); la simpozionul național cu participare internațională *Cercetarea pluridisciplinară și monitorizarea unor monumente din România în curs de restaurare – CEMMO 2005–2008*, la Institutul Național al Monumentelor Istorice, București și la altele.

O altă importantă preocupare reprezintă și cercetarea științifică și creația artistică. În urma unor solicitări din partea studenților și a cadrelor didactice, în anul 2003 s-a propus înființarea în cadrul catedrei noastre a unui centru de cercetare denumit CReART (Conservare Restaurare și Creație artistică). Drept urmare, în ianuarie 2004 noul centru a intrat în legalitate, ca al doilea centru de cercetare a Facultății noastre. Prin activitatea CReART s-a obținut o serie de rezultate încurajatoare, pe de o parte prin organizarea de sesiuni de comunicări științifice, proiecte și granturi de cercetare, editări de articole și cărți, iar pe de altă parte, sub sigla centrului au fost realizate diverse evenimente expoziționale de artă vizuală. Din lista unor proiecte individuale și colective, enumerăm: Grant de cercetare științifică oferit de MAK (Muzeul de Arte Aplicare Viena) al Universității de Arte Aplicare din Viena, cu titlul: *Analize fizico-chimice ale materialelor prelevate din*

⁴ În acest sens, remarcăm câteva expoziții de succes: ciclul de expoziții de pictură religioasă „Icoana, poartă spre cer” deschise la Galeria UAP din str. Lăpușneanu, nr. 7/9 între anii 1997–2000 (organizate de către dr. J. Bartos), sau cea realizată de dr. B. Gavrilean și dr. B. Ungurean, deschisă cu ocazia Colocviului Național desfășurat la Muzeul „Moldova” în 2001, alături de alte manifestări similare coordonate de către dr. C. Bordașiu și drd. C. Tudor.

⁵ În cadrul unei bune colaborări cu Universitatea de Artă din Târgu Mureș, în perioada 2007–2008 s-a realizat un proiect didactic, în urma căruia s-a înființat, la Universitatea de Artă din Tg. Mureș secția de Scenografie (alături și de un al doilea proiect privind înființarea unei secții de Restaurare la Târgu Mureș, care din păcate, nu a fost finalizat), ambele proiecte fiind coordonate de dr. J. Bartos.

⁶ Dr. Cornelia Bordașiu a fost prezentă la majoritatea acestor manifestări.

piesa textilă coptă aparținând colecției Muzeului de Arte Aplicare din Viena, 2002; proiectul național *Cercetarea multidisciplinară și monitorizarea unor monumente din România în curs de restaurare*, inițiat în 6/10/2005, program CEEEX în colaborare cu INMI – București, Fundația Transilvania Trust – Cluj, INOE – București, Universitatea Politehnică București, CERESC-ART București; proiectul de cercetare în competiția națională CEEEX: Cercetare de excelență, nr. CEX-05-D8-14-04.10. 2005, CEMMO *Monitorizarea unor monumente în curs de restaurare*; Grant de cercetare științifică și didactică, British Council București, în cadrul Programului *Cultural Heritage: Improvement practice in teaching and learning./ Tehnici combinate de învățare și predare în conservarea și restaurarea patrimoniului cultural*, 2006; proiectul de cercetare în competiția europeană FP7-ENV-2010: Collaborative Project nr. 265132, MEMORI – *Measurement, Effect Assessment and Mitigation of Pollutant Impact on Movable Cultural Assets. Innovative Research for Market Transfer 2010–2011* etc.

La aceste activități alăturăm și elaborarea unor materiale de specialitate, publicate la editura „Artes” a universității. Enumerăm câteva titluri de cărți scrise și publicate de membrii specializării: volume colective editate sub sigla CReART: *Creativitate și restaurare în artă*, Ed. Artes, Iași, 2005; *Interferențe, creație și restaurare în artă*, Ed. Artes, Iași, 2006; *Interdisciplinaritate în conservare-restaurare și arte aplicate*, Ed. Artes, Iași, 2007; *Artă și conservare în actualitate*, Ed. Artes, Iași, 2010. Iar din titlurile cărților publicate cu un singur autor, cităm: Jenő Bartos, *Arta Murală, interferențe vizual-artistice*, Ed. Artes, Iași, 2006, *Compoziția în pictură*, Ed. Polrom, Iași, 2009; Carmen Solomonea, *Voroneț, Popăuți,*

Probota și Moldovița. Metode tehnice ale picturii murale. Ed. Artes, Iași, 2009; Cornelia Bordașiu, *Estetică și restaurare*, Ed. StudIs, Iași, 2010.

În final, prin această succintă descriere a secției *Conservarea și Restaurarea operei de artă* din Iași, s-a dorit o prezentare sintetică și realistă asupra pregătirii specialiștilor pentru viitor, asupra locului secției în ansamblul sistemului universitar ieșean și național.

Dr. Jenő Bartos

Profesor universitar

Universitatea de Arte George Enescu

700450 Iași, str. Sărăriei, nr. 189.

Tel./Fax: +40-0232-225333

E-mail: jenobartos@gmail.com

TITLURILE FOTOGRAFIILOR

- Foto 1.* Practica studenților restauratori în atelierul de arte vizuale.
- Foto 2.* Atelierul de arte vizuale, studenți, lectori Bogdan Gavrilean și Bogdan Ungurean (stânga imaginii), profesor univ. Jenő Bartos (mijloc).
- Foto 3.* Practică de analiza microscopică a materialului.
- Foto 4.* Practică de atelier în restaurarea lemnului.
- Foto 5.* Practică de restaurarea murală în atelier.
- Foto 6.* Practică de retușare.
- Foto 7.* Practică de restaurare murală.
- Foto 8.* Practică de restaurare murală la fața locului.
- Foto 9.* Practică de restaurare a iconostasului la fața locului.
- Foto 10.* Practică de conservare la fața locului.

Traducere: Jenő Bartos